

KUŞADASI TÜRBELERİ ve YATIRLARI

Kuşadası Osmanlı döneminde önemli bir ticaret merkezi idi ve sığla sancağının merkezi konumundaydı. Halkın çoğunluğu teşkil eden Müslüman-Türk nüfusunun eğitildiği ve irşad edildiği medreselerde eğitim veren din alimleri kadar, çeşitli tarikatlara mensup tekke ve dergahların postnişinleri yani tekke şeyhleri de vardı. Halkın sevip ve saydığı bu alimler vefat edince türbeleri yapıldı ve halk bu türbeleri çeşitli vesilelerle ziyaret ederek hem saygı gösterdi hem de dertlerine şifa aradı. 17. Yüzyıldan itibaren Kuşadası merkez ve çevresinde türbelerin sayısı çoğalmaya başlamıştır. Medrese alimleri genellikle şehrin ana mezarlıklarına ve cami hazirelerine gömülmüş ve türbeleri buralara yapılmıştır. Tekke ve dergah şeyhleri ise vakıf arazileri olan dergahların bahçelerine defnedilmişlerdir. Ne yazık ki İtalyan işgali ve bilhassa Yunan işgali sırasında bu türbelerin çoğunun talan edildiği, tahrip edildiği ve ortadan kaldırıldığını biliyoruz. Düşman tahribatından kurtulan türbelerimizde Kuşadası turizminin gelişmesi ile adeta yok edilmişlerdir. Bugün Kuşadası merkez ve civarında günümüze ulaşan çok az sayıda türbe vardır.

1. Adalızade Türbesi

Adı : Adalızade Mezarlığı ve Türbesi
Tescil tarihi: 06.11.1191
Sayı : 2238
Pafta No : 19 J-II pafta, 639 ada, 4-5 parsel
Tescil eden kurum: İzmir II nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu¹

İlçemizin en eski ve tek mezarlığı özelliğini uzun yıllardır korumakta olan bu mezarlık Kuşadası Türkmen mahallesi sınırları içerisinde yer almaktadır. İçinde uzun servi ağaçlarının bulunduğu ve insana huzur veren bir ortamın olduğu bu mezarlık şehrin merkezini ikiye bölmektedir. Mustafa bin Hamza adında “ Adalızade “ lakabı ile tanınan 17. Yüzyıl önemli Osmanlı bilgini ve evliyasına padişah tarafından ihvan edilen korulukta bulunan medrese ile başlamış ancak bu bilginin 1677 yılında vefat etmesi ve bu koruluğun tam ortasına yapılan türbe etrafında oluşmuştur. Kuşadası halkı tarafından evliya kabul edilen bu zatın türbesi etrafına definler başlamış ve zaman içerisinde geniş bir mezarlık haline gelmiştir.

¹ Murat Saraç, Adalızade, Kuşadası Envanteri, Kuşadası Belediyesi 2013, sayfa 64

Bir zamanlar çok geniş bir alanı kaplayan Adalızade mezarlığı yoğun göçle gelen defin işlemleri ile tamamen dolmuş durumdadır ve artık defin işlemleri durdurulmuştur. Kuşadası Adalızade mezarlığı , Kuşadası Belediyesinin ve Aydın Müze müdürlüğünün ve Aydın Anıtlar Bölge kurulunun gözetimi ve denetimi altındadır

2. Sakız Dede Türbesi

Adı :	Sakız Dede Türbesi
Tescil tarihi:	21.11.2001
Sayı :	10227
Pafta No :	19 J-II pafta, 1594 ada, 3 parsel
Tescil eden kurum:	Türkiye Tabiat Varlıkları Yüksek Kurulu ²

Hacı Feyzullah Mahallesinde bulunan Sakız Dede türbesi Kuşadası'nın önemli türbelerinden biridir. Türbenin kitabesi veya bilgilendirici herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. Kubbe ile örtülü olduğu ve kubbeden kare plana geçişin pandantiflerle sağlandığı düşünülerek restitüsyon projesi hazırlanmıştır. Bu tip türbe planları Anadolu Selçuklular zamanında başlamış ve Osmanlılar zamanında da devam etmiştir. Bu yüzden Sakız Dede türbesi 16.yüzyıl ile 19.yüzyıl arası bir tarihte yapılmış olmalıdır. Giriş kısmı yapının kuzey batı köşesinde yer alır. Yapı ile sokak arasında kot farkı olduğundan yapıya üç basamaklı bir merdivenle ulaşılır. Sakız Dede'nin sandukası türbenin ortasında yer alır. Mumyalık katı olmadığı için sanduka doğrudan mezarın üzerine gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Sanduka tabut şeklindedir ve harçla yapılmıştır. Yapının doğu ve batı duvarlarındaki sıva tabakası bu bölümlerde eskiden birer pencere olduğunu göstermektedir. Aydın Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 20.09.2007 gün ve 1109 sayılı kararı ile türbenin röleve projesi onaylanmıştır. Aydın Müze Müdürlüğü denetiminde temel araştırma kazısının yapılmasını takiben restitüsyon ve restorasyon projeleri yine Aydın Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Bölge Kurulu'nun 20.03.2008 ve 1412 sayılı kararı ile uygun bulunmuştur. Yapının restore edilmesi için çalışmalar devam etmektedir. Sakız Dede namı ile ilçemizde türbesi bulunan kişinin kim olduğu ve kimin için yapıldığı hakkında bir bilgi ne yazık ki bulunmamaktadır. Çeşitli kaynaklarda tarihimizde Fetret Devri diye bilinen ve Çelebi Mehmet tarafından sona erdirilen dönemde devlete isyan eden Simavna kadısı Şeyh Bedrettin'in müritlerinden Börklüce Mustafa olduğunu ileri süren çeşitli kaynaklar vardır. İsyanı kanlı bir şekilde sona erdirilen Şeyh Bedrettin, Börklüce Mustafa ve Torlak Kemal ile birlikte binlerce müridi idam edilmişlerdir.

² Murat Saraç, Sakız Dede Türbesi, Kuşadası Envanteri, Kuşadası Belediyesi 2013, sayfa 63

Sakız Dede'nin Börklüce Mustafa olduğu iddiası Tire'nin Gökçen köyünde idam edilmesi ve naaşının sonradan gizlice kaçırılarak Kuşadası'na gömülmesidir. İddiaya göre Sakız Dede türbesi etrafında Bektaşî Cevraki mezarlığının varlığı, türbe yakınlarında bir Alevî-Bektaşî cem evinin bulunması, iki oluklu mahallesinde yüzyıllardır aşure geleneğinin devam etmesi ve türbenin mummyalık kısmının olmaması, vb. tezler ileri sürülmektedir.³

3. Soğucak Türbesi

Soğucak köyü türbesi eski mezarlık mevkiinde bulunan ve günümüzde harap halde bulunan kübik gövdeli bir eserdir. Eğilimli bir alan üzerine taş ve tuğla ile imal edilen türbenin üst örgüsü ve duvarların büyük bir bölümü yıkılmıştır. Kalan kısımlarda duvarlarında kasetleme tekniğinin uygulanmaya çalışıldığı görülmektedir. İzlerden üst örgüsünün kubbe olduğu ve kubbe yuvarlağına pandantiflerle geçiş yapıldığı anlaşılmaktadır. Girişi doğu cephesinde yer alan türbenin iç mekanında sarık şeklinde başlığa sahip mezar taşı mevcuttur. Yapının çevresindeki mezarlıkta bulunan mezar taşlarının bazılarının üzerinde hicri 1131 Miladi 1718 ve hicri 1191 Miladi 1777 tarihleri okunmaktadır. Yöre sakinleri türbenin güneyinde bir cami bulunduğunu, uzun yıllar önce yıkıldığını ifade etmektedirler. Kitabesi bulunmayan türbeyi, kübik gövdesi, kubbe örtüsü ve duvar işçiliği bakımından diğer örneklerle karşılaştırarak 14. veya 15. Yüzyıla tarihleyebiliriz. Soğucak köyünün tarihi çok eskidir ve Anya ismiyle Soğucak yerleşiminin Bizans döneminde kadar uzandığı bilinmektedir. Anya karyesi (köyü) ile ilgili ilk Osmanlı bilgileri I. Murat'ın tahta çıkmasından sonra düzenlenen 1421-1438 tarihleri arasında kayıtları tutulan “ mufassal tahrir defterlerinde “ yer almaktadır.⁴

4. Sinan Dede Türbesi

Sinan Dede türbesi Kuşadası'na 10 km uzaklıktaki Kiraz köyündedir. Köy camisinin yanı başında küçük evlerin arasında kalmış, köyün, küçükük kalan ilk mezarlığının bir köşesinde, 15–20 metre karelik bir odacık içinde ebedi istirahatını sonsuza kadar sürdürecektir olan merhum Sinan Dede yatıyor. 0 küçük baraka içindeki Sinan Dede'nin mezarının üzerine Arap harfleriyle yazılı, yeşil bir örtü örtülmüş, normal mezardan oldukça büyük, tahta kapısının çengeli geçirilmiş, sanki ziyaretçilerini bekler gibi upuzun yatıyor.

³ Sakız Dede Türbesi, KUYETA, Kuşadası Yerel Tarih Dergisi, Nisan 2015 sayısı, sayfalar 12-13

⁴ Mükerrerem Kürüm, Kuşadası ve Köylerinde Mimarlık, Geçmişten geleceğe Kuşadası Sempozyumu II 2008, sayfa173

Halk arasındaki inanışa göre özellikle çocuğu olmayan" kadınların burayı ziyaret ettikten sonra, çocukları olduğu inancı yaygındır. Selvi ağaçları arasında kalmış olan o, eski muhteşem mezarlığın köşesinde anıt bir mezar gibi duran Sinan Dede türbesini, Türkiye'nin birçok yerinden ziyaretçileri ziyaretine gelerek dua ederler, adakta bulunurlar, mum yakarlar.⁵

5. Yaren Dede Mezarı

Kirazlı'dan Kuşadası yönüne giden yolun üçüncü kilometresinde, Dere boğazı mevkiinden sağa kıvrılan toprak yoldan gidilir. Ortalama iki buçuk km. kavun, karpuz, tütün, susam tarlalarının yanından geçerek, toprak yolun solunda. Aslanlı Mağarasının hemen beş yüz metre berisinde, bir ağacın yanı başında ebedi istirahatını sürdüren Yaren Dede'yi görüyoruz. Mezar taşının üstünde şu yazıt var. "Allah baki Yaren Dedesi ruhuna Fatiha ". Ağaç dallarının üstüne bez ve ip parçaları bağlanmış, niyetler tutulmuş, istekler birbiri ardına sıralanmış, ulu insan merhum Yaren Dede'ye yüzlerce dualar edilmiş. Yaren, dilimize Farsçadan geçmiş bir kelime olup, arkadaş, dost anlamına gelmektedir. O, Allah'ın sevgili kulu olmuş, yaşamında Allah yolundan ayrılmamış, insanlara arkadaş olmuş; dost olmuş, sıkıntıda olan insanlara yardım için Allah'a yalvarmış, yakarmış, sonra da ermiş erenlerden olmuş. Bugün Yaren Mağarasına da adını veren Yaren Dede halen insanlara "yarenlik" ediyor. Yaren Dede dostça kal. Allah'ın selamı üzerine olsun. Bundan sonra da hiç yalnız kalmayacaksın.⁶

6. Bayraklı Dede

Kuşadası ilçesi Bayraklı Dede mahallesi Derici Mustafa Gürbüz Anadolu Lisesi yakınlarında bulunan bu türbe ve içindeki mezar hakkında yeterli bilgi yoktur. Halk arasında Bayraklı Dede olarak bilinen bir pir hakkındaki bilgiler muhtelif rivayetlerden ibarettir. Kimliği bilinmeyen kişiler tarafından bir ara kapısına "Şehitler Türbesi" levhası asılan ve Sivil Toplum Kuruluşları tarafından verilen sert tepkiler üzerine tekrar kapısına Bayraklı Dede türbesi levhası asılan bu türbe ve içindeki mübareğin kim olduğu bir an önce araştırılmalı ve halkımız bu konuda bilgilendirilmelidir.⁷

⁵ Yılmaz Gencer , KUYETA Yerel tarih dergisi Nisan ve Mayıs 2012 sayıları

⁶ Yılmaz Gencer , KUYETA Yerel tarih dergisi Nisan ve Mayıs 2012 sayıları

⁷ 7. <http://www.milliyet.com.tr/kusadasi-nda-turbe-tartismasi-aydin-yerelhaber-450436>

7. Yatađan Dede :

Kuşadası ınar Köyü (mahallesi)nn biraz dışında yüksek bir tepe üzerinde bulunan Yatađan Dede Barbaros Hayreddin Pařa zamanında yaşamış Osmanlı denizcilerinden keramet sahib mübarek bir zattır. Rivayete göre Kirazlı köyü evliyalarından Kirman Dede ve Yaren Dede ile sık sık sohbet ederler ve çevreyi gezerlermiş. Gezi esnasında sıklıkla durur, dinlenmek istermiş. Her defasında yavaş hareket ettiğinden arkadaşları “ sende amma durağan oldun. Sanki yatağan dedesin “ derlermiş. Dedemize o günden sonra “Yatađan Dede “ olarak bilinir olmuş.